բերութիւնմբ։ Դեռ մի քանի ժամանակ սը-բանից առաջ Գերմանիայի ներկայացուցիչը հասկացրեց Բ. Դրանը, որ նա անպատանմ մի բան պէտք է անի թերլինի դաշնագրութեան 61-ոդդ յոդուածի իրագործման վերաբերութեամբ, որի զօրութեամբ պահանջվում են ռէֆորմներ Հայոց նահանգներում։ Իսկ այժմ իշխան Բիսմարկի տեղեկացրեց Թիւրքայ կառավարութեանը, որ յարգելով սուլթանի կամքը, Գերմանիան հրաժարվում է որ և է ձեռնում ներգործելուց Բ. Դրան վրա, որպէս Հայոց խնդրի մէջ, այնպէս էլ Ռուսաստանին պատերազմական ծախսերը վճարելու հարցի մէջ։ Այդ պատճառով գերմանիան գրեչ-ասաները հրամայվեցան ռուս-թիւրքայ յանձնաժողովի մէջ այն զիջումներից, որոնց պահանջելու վրա նրանք քանի մի ժամանակ առաջ խրատութեամբ պնդում էին։ Դրանից կարելի է եզրակացնել, որ Բերլինում չը բաւականացան միմիայն սովորական քաղաքավարական յարաբերութիւններով դէպի Թիւրքիան։ Մի այլ նշանակալի երևոյթ այն է, որ սուլթանը, որ մինչև էլ եռանդում կերպով բողոքելու Աստրիայի դէմ որ սա մտքել է Բոսնիայում և Հերցեգովինայում ընդհանուր վիճուորագրութիւնը, յանկարծ փոխեց իր դիտաւորութիւնը և այժմ Թիւրքայ կառավարութիւնը նրան ցոյց է տալիս բաւականացած վիճակներից եկած անորոշ բացատրութիւններով։ Բացի սրանից, ինչպէս լսվում է, սուլթանը դիտաւորութիւն ունի և աւտրիական ՁՊանց-Ցոֆսկի կայսրին ուղարկել մի պատգամաւորութիւն և նրան էլ առաջարկել մի և նոյն բարձր շքանշան, որ արդէն ուղարկած է Վիլհելմ կայսրին։

ԻՏԱԼԻԱ

Դեկտեմբերի 24-ին պապը ընդունեց կարդինալներին, որոնք սովորութեան համեմատ շնորհաւորեցին նրան Տնունդեան ծոմը։ Կարդինալների հետ էր և իշխան Լուչնոյէ, որ նոր էր վերադարձել Գերմանիայից։ Ասում են, որ նա ոչ մի նամակ կամ յանձնարարութիւն չէ բերել Վիլհելմ կայսրից կամ իշխան Բիսմարկից։ Կարդինալներին ընդունելուց ժամանակ պապը արտասանեց քարոզական մի ճառ։ Ի մէջի այլոց նա ասեց, որ իր դիրքը Հռոմի մէջ օրից օր անտանելի է դառնում։ Նա փասատեր բերեց ապացուցանելու համար, թէ, չը նայելով պապի ազատութիւնն օրէնքին, ամէն կողմից նրա ազատութիւնը սահմանափակվում է։ Օրինակ, նոր սուբրերին օծելու ժամանակ նրան թոյլ չը տուին այդ բանն անել մեծ մայր եկեղեցու մէջ սովորական հանդիսով, մինչև այդ հանդէսը կատարվեցաւ պապի պալատի մէջ առանց շքեղութեան, դրեթէ գաղտնի։ Նոյն իսկ պապի և նոր սուբրերի արժանաւորութիւնը և պատիւը չը թնդացին։ „Մի քանի օրվայ ընթացքում այդ սրբազան գործը ծաղրաձուութեան առարկայ էր դարձել։ ասեց նա։ Մեր սնանկութիւնը պարզվեցաւ յանդգնութեամբ անպատուում էին։ Նոյն բանը պատահում է իւրաքանչիւր յարմար ժամանակ։ Երբ մենք մեր երդմնոյ հաւատարիմ ձայն ենք բարձրացնում մեր իրաւունքները պաշտպանելու համար և պահանջում ենք, որ մեզ վերադարձնեն մեր աշխարհային իշխանութիւնը, որ մենք վայելել ենք տասնեակ դարերի ընթացքում, իսկոյն մեր դէմ բարձրանում են վայրենի կատաղներ։ Երբ կամօրինիները պահանջում են վերադարձնել նրանց հոգեւոր առաջնորդին նրա ազատութիւնը, իսկոյն նրանց խռովիչի թշնամիները և խաղաղութիւնը խանգարողներ են անուանում։ Եթէ հռոմում հաւաքվում են անտանելիներ, նրանք ծաղրաձուութեան առարկայ են դառնում։ Զարմանալի է արդեօք, որ իրանք եպիսկոպոսները մեր գրութիւնը անտանելի են անուանում և որ կամօրինի ամբողջ աշխարհը որքան է իր հանվելի վիճակը։ Խռովիչի հասարակական կեանքի զարգացման վրա ուշադրութիւն դարձնող իւրաքանչիւր մարդ չէ կարող չը նկատել թէ ինչքան համարձակ են մեր թշնամիները մեզ դիտաւորութիւնները և թէ անպատկառ եկեղեցուն ինչպիսի վիրաւորանքներ են սպասում։“ Այդ ճառից յետոյ պապը օրհնեց ներկայ եղողներին։

ԱՍՏՐՈ-ՈՒՆԳԱՐԻԱ

Աւստրո-ունգարական պաշտօնական „Abendpost“ լրագիրը հաղորդում է, որ բուդապեշական դեսպանը Վիէննայի մէջ սասցաւ իր կառավարութիւնից հեռանալ։ Հեռագիրը, որ նա կարդաց աւստրո-ունգարական արտաքին գործերի մինիստր Կալնոկիին և ապա պատձենը յանձնեց նրան։ Հեռագրի մէջ ասված է.“ Իմ նախին հեռագիրներից գուցէ ի հարկէ տեղեկացաք, թէ ոքան վշտացաւ բուդապեշական կառավարութիւնը, երբ նա իմացաւ, որ բուդապեշի գաղական ճնռոի մի քանի տեղերը վատ տպաւորութիւն գործեցին Աւստրո-Ունգարիայի մէջ։ Ինչպէս Բրատիսլաւոյ որոշ յայտնեց բուդապեշական պատգամաւորների ժողովի մէջ, բուդապեշական կառավարութիւնը երբեք չէր կարող դիտաւորութիւն ունենալ անհամաձայնութիւնները ծագեցնել Աւստրիայի հետ, որովհետև քա-նի խոխտեր նրա պարտականութիւնները իր սեփական երկրի առաջ, որի համար չափազանց Ինձ դին ունի գրացի հոգը պատեհան բարեկամութիւնը և համակրութիւնը։ Հարցին այս տեսակէտից նայող բուդապեշական կառավարութիւնը պարտաւորվեցաւ է համարում իր խորին ցաւակցութիւնը յայտնել բուդապեշական գաղական ճնռոի այն բոլոր մասերի համար, որոնք կարող էին աւստրիական կառավարութեան հետ վերաբերելու հարմարութիւնը։ Յուսալով այն բարեկամութեան վրա, որ Աւստրիան միշտ ցոյց է տուել Բուդապեշին, կառավարութիւնը հաստատված է, որ նրա որոշ մեկնութիւնները այլ ևս կասկածանքի տեղիք չեն թողնի, որ ընդհակառակ պարզեկանան յարաբերութիւնները, որոնց մենք կամենում ենք պահպանել կայսրական կառավարութեան հետ։ Խնդրում եմ յայտնել մեր զգացմունքները Կալնոկիին, կարգալ նրան այս հեռագիրը և թողնել նրան որա պատձենը։“ „Abendpost“ լրագիրը աւելացնում է իր կողմից. „Մենք ոչ ջնջում ենք այս յայտնութիւնները, որոնք արված են բուդապեշական կառավարութեան սեփական խնդիրներով։ Նա ոչնչացնում է այն բոլոր անհամաձայնութիւնները, որոնք ծագել են վերջին ժամանակներում Աւստրո-Ունգարիայի և Բուդապեշի մէջ։ Մենք հաստատ ապրիլիսերից տեղեկացանք, որ այդ հեռագրով տուած մեկնութիւններով աւստրիական կառավարութիւնը կատարելապէս բաւականացած է։ Այդ պատճառով մենք մեզ թոյլ կը տանք բաժանել բուդապեշական մինիստրութեան յայտնած յոյսերը գաղական ճնռի պատճառած և ներկայումս վերջացած անհամաձայնութիւնը վատ ազդեցութիւն չի գործի դրացի պետութիւնների բարեկամական յարաբերութիւնների վրա։ Ընդհակառակն բուդապեշական կառավարութեան որոշ մեկնութիւնները կը նպաստեն Աւստրո-Ունգարիայի և Բուդապեշի բարեկամութեանը, որ երկու երկիրների համար էլ օգտաւէտ է։“

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐԳԵՆԻՑ

Կ. Պոլիս, 8 դեկտեմ. 81

Պարիզայի հրամանական խնդիրը ծանր խորհրդածութեանց առարկայ է։ Ամեն ոք անհամբեր կը սպասէ կառավարութեան որոշմանը։ Կառավարութիւնը կը մտքէ պարզագրի հրամայականը և արդարութեան զրոյց նախապար ձեվ տէր բայա կը հաղորդէ Ղեղուէս սրբազանին թէ սուլթանը մասնաւոր իրաւունք ունի բրան է որ պարիզայը մնայ ինքն Ղեղուէս սրբազանը։ Կրնամ նաև թէ Սուլթանը յանձնաբարեց իր թիկնապահներին մեզ (Հայրքան) այս նպատակաւ Բ. Դրանը խորհված է, և թէ մի թիկնապահ ալ պիտի խրկուի պարիզայեն։ Պարիզայը սրբազանը իր խորին մեղրանկարութիւնը յայտնելով առ սուլթանին, որ իրեն վստահութիւն ցոյց կուտայ, կը խնդրէ ձեվ տէր բայայէն որ սուլթանը հաճի իր հրամանը ընդունել, վասն զի անհնարան առաղդութիւնը վերջին աստիճան վատթար է և իր կեանքը վտանգ կայ մտատալու թէ յարուցանել պաշտօնը։—Եւ այժմ այս վիճակին մէջն է հրամայական խնդիրը։ Կարծես թէ քաղաքական պատասխանի մը կերպարանքն առած է։ Բայց կարծիքները բաժանված են Կ. Պոլսոյ մէջ։ Կայ մէկ մաս մը որ կը խորհի թէ խնդիրն առած է այսօր ալեպիսի կերպարանք մը, որով պարիզայը սրբազանը պարտաւոր է նա առնուչ հրամայականը։ Ազգը յայտնեց իր փափաքը կրսեն, կառավարութիւնը յայտնեց իր որոշումը, և երկրին ամենին բարձրագոյն զօրութիւնը յայտնեց իր կամքը։ Այսպէս երկիր իշխանութեանց կողմէ պարտաւորվի հրամանական մերժումը կը նշանակէ կրսեն։

Ա. Ազգը կը վստահացնէ այն քաղաքականութիւնը ում հետևած է պարիզայը 78-էն ի վեր։ Կը ձգէ պարիզայեն կատարել ազատութիւն ոյտահեան նա գործելու։

Բ. Կառավարութիւնը ամէնքն կը տեսնէ թէ կարելի պիտի չըլլայ խնդրել հայոց ձայնը, զի այդ ձայնը նէրսպիոյ հասարակաց կարծեաց մէջ իսկ կարծուածէն ուելի արձագանք պիտի գտնէ։ Երկրին զրամական տագնապը և քաղաքական չաները կը պահանջեն նաև որ բարեկարգութիւնք իրականացուին ըլլան։ Կառավարութիւնը վերջապէս վերահասու է այս ճշմարտութեան, որոյ նշանը ցոյց կուտայ պարիզայեն հրամայականը մերժելով և այս կը նշանակէ թէ բարի ոյտանդարութիւններ ունի հայ ազգին նկատմամբ։

Գ. Սուլթանը պարիզայեն հրամայականը մերժելով կը յայտնէ թէ ինքն ալ փափագող է հայերը չաներս, բառնալով նոցա գանգատանագ պատճառները և փնտռելով նոցա ազգայնութիւնը երկրին վերամանման մեծ գործոյն մէջ։—

Իսկ Ներսէս սրբազան հաստատ մնալով իր հրամայականին վրայ, հետևութիւններն կրնան վնասակար ըլլալ ազգին թիւրքայ մէջ եղողները գլուն թէ ինչ բան է սուլթանին իրաւունքն։ Պարիզայը արհամարհելով այդ իրաւունքն, այսինքն սուլթանին հրամանը, չարաչար կը վիրաւորի խստաց կոնծանն զրայուն։—Իսկ նոր պարիզայի մը ընտրութիւնը ազգին մէջ գանգատի երևոյթաւորութեանց դուռ պիտի բանայ, իսկ այդ երևոյթաւորութիւնները այսօր մեծարեր են ազգին։ Թող չը կարծուի թէ նոր պատրիարքի ընտրութեան օրը քարէներէն վրայ պիտի ամիրիսուին։ Երբ Ներսէս սրբազան իրաւունք մը կը գիտցուի, այլ ու անկարելի է ազգին գնա վերստին պարիզայը ընել։

Ասկայն այս համոզմանց հակառակ եղողներին, այսինքն նոցա որք կուզին թէ Ներսէս սրբազան իր հրամայականին վրայ պիտի, կառավարեն թէ պարիզայի որոշումը փոխել տալու համար յայտնուած այս տեսակ կարծիքները ուրիշ բան չեն, բայց եթէ փափաքներ զոր ունեցողները իրականութիւն կը կարծեն։ Հրամայականի խնդրոյն մէջ Ներսէս սրբազան իր ամեն մէկ քայլը էլա մտածելով առնել պատրաստ է, վասն զի մեծ պատասխանատուութիւն կայ գրան և խնդրոյ առարկան չէ թէ Ներսէսն է, այլ Հայաստանի ազգասէր։—Պարիզայի հրամայական տալովը Հայկական խնդիրը նոր կերպարանք մը առաւ։ Ազգոյդ դեսպանը ազգու կերպով կը խօսի Բ. Դրան և կը ջանայ համոզել թիւրքերը որ Ներսէս պարիզայի եթէ զոհացում չը տրուի, շատ անախորժ զէպքեր պիտի պատրաստուին։ Թիւրքայ Այս մասին եղած տարաձայնութեանց մէջ թէ պէտք չանպանդութիւններ ալ կան, բայց տուրգութիւնն մեծագոյն մաս մը կայ։ Ազգ եթէ պարիզայը հրամայարար նա առնէ, խնդիրը անմիջապէս ուրիշ կերպարանք կառնու։ Այդ կը նշանակէ որ պարիզայը կատարելապէս զոհ եղած է Բ. Դրան առաջ բացատրութիւններն և խոստումներին, թէ ինքն կատարեալ վստահութիւն ունեցեր է որ բարենորոգումնք պիտի զործացուին։ Այս պարագային մէջ այլ ես զնալանց հարկ մը չը մնար մինչանամութեանց։ Պարիզայը և Բ. Դրան կը մնան միասին։ Ուստի քանի որ կը տեսնէ պարիզայը թէ իր հրամայականը ծանրակշիռ հետևութիւն պիտի ունենայ բարեկարգութեանց հարցին համար և մեծ պատասխանատուութիւն պիտի մնայ իր վրա ազգին առջև, ինքն իրը լրջոյ մարդ մը չը կրնար զոհանալ։ և և խոստումն, նոյն իսկ եթէ այդ խոստումը վնահաստ համարուած բերեմ մը նլլէ։ Ամենէն լաւ Ներսէս սրբազան պիտի թէ օր մը իրը կայսերական պալատին մէջ իր կուրծքը կը զարդարէին օսմանեան չքաւորանով, հանդիսաւոր խոստում կը տրուէր իրեն թէ Հայաստանի վիճակը պիտի բարւոքի Անգան նեղ ոլորտ, մտադրության խոստումները։—Ուրեմն պարիզայը ինքն ալ համոզված է թէ պէտք է Հայաստանի վիճակի բարւոքման համար կատարեալ ազատութիւններ սահմանուին, որպէս զի հրամայականը կարենայ նա առնել։ Ուստի դիտաւոր. խնդիրը այս է թէ կուսայ Բ. Դրանը այդ ազատութիւնները։

Այս գիտաւոր համար երեք ազրիլերու կը դանեք դիմել. 1-ին, ձեվոյնի բայայի և պարիզայի տեսակցութիւնը. 2-դ. բարեկարգութեանց համար վերջի օրերս ձեռք առնուած միջոցները. 3-դ. կառավարութեան և օսմանեան բարձր դասուն օրգան եղող Թերթերու յայտնած կարծիքները։—

Պարիզայեն և նախապարին տեսակցութիւնները վերջին ատենին կարեւոր ըլլալնին անկասկած է։ բայց այդ տեսակցութեանց մանրամասնութիւնք գաղտնի կը մնան, և իրաւամբ։ Իսկ թէ որ յայտնի է սա է, թէ՝ կառավարութիւնը պարիզայի հրամայականը չէ ընդունած ասարկելով որ հայ ժողովրդոյ պարիզայեն զոհ է, և զի պարիզայեն պաշտօնը լոկ կրնանան է և ժողովրդը իր կրօնական պաշտամունքն զոհ նեղած ժամանակ կառավարութիւնը նոցա հրամայանքը ընդունելու պատճառ մը չը տեսներ։—Ինչպէս կը տեսնուի պարիզայեն վրայ քաղաքական է և հանդամանքը մը։— Պարիզայի ըրած գանգատանագ զրոյ և զոհացուցիչ պատասխան չը տրուիր։ Կիվիկոյ կաթողիկոսն և Ա. Պոլսոյ պարիզայի յարարերութեանց մասին նախապարը ամենայն անմեղութիւնն ունի։ Բայց թէ ինչ է փոփոխութիւն մը չէն ներմուծած այդ յարարերութեանց մէջ, և թէ կառավարութիւնը ամենը գիտէ որ Կիլիկիոյ կաթողիկոսը քաղաքականութեան հասատակ չէ Կ. Պոլսոյ պարարարութեան։—Պարիզայը նոյն իսկ կայսերական հրամանատիրոյ մէջ Կ. Պոլսոյ պարարարքեց տուած են։ Այս նկարի մէջ նախապարին բաձնելուն Կայսերական կոչումը ինչ ազգ ամենայն ինչ ազգը, ինչ թէ նոր ինքի զէ տասնամեայ այս հարցը, ինչ թէ նոր ինքի զէ տասնամեայ հարցը, ինչ թէ պարիզայ ամենայն ամենեցունց ինչ ազգ։—Իսկ նոր պարիզայի մը ընտրութիւնը ազգին մէջ գանգատի երևոյթաւորութեանց դուռ պիտի բանայ, իսկ այդ երևոյթաւորութիւնները այսօր մեծարեր են ազգին։ Թող չը կարծուի թէ նոր պատրիարքի ընտրութեան օրը քարէներէն վրայ պիտի ամիրիսուին։ Երբ Ներսէս սրբազան իրաւունք մը կը գիտցուի, այլ ու անկարելի է ազգին գնա վերստին պարիզայը ընել։

Ասկայն այս համոզմանց հակառակ եղողներին, այսինքն նոցա որք կուզին թէ Ներսէս սրբազան իր հրամայականին վրայ պիտի, կառավարեն թէ պարիզայի որոշումը փոխել տալու համար յայտնուած այս տեսակ կարծիքները ուրիշ բան չեն, բայց եթէ փափաքներ զոր ունեցողները իրականութիւն կը կարծեն։ Հրամայականի խնդրոյն մէջ Ներսէս սրբազան իր ամեն մէկ քայլը էլա մտածելով առնել պատրաստ է, վասն զի մեծ պատասխանատուութիւն կայ գրան և խնդրոյ առարկան չէ թէ Ներսէսն է, այլ Հայաստանի ազգասէր։—Պարիզայի հրամայական տալովը Հայկական խնդիրը նոր կերպարանք մը առաւ։ Ազգոյդ դեսպանը ազգու կերպով կը խօսի Բ. Դրան և կը ջանայ համոզել թիւրքերը որ Ներսէս պարիզայի եթէ զոհացում չը տրուի, շատ անախորժ զէպքեր պիտի պատրաստուին։ Թիւրքայ Այս մասին եղած տարաձայնութեանց մէջ թէ՝ պէտք չանպանդութիւններ ալ կան, բայց տուրգութիւնն մեծագոյն մաս մը կայ։ Ազգ եթէ պարիզայը հրամայարար նա առնէ, խնդիրը անմիջապէս ուրիշ կերպարանք կառնու։ Այդ կը նշանակէ որ պարիզայը կատարելապէս զոհ եղած է Բ. Դրան առաջ բացատրութիւններն և խոստումներին, թէ ինքն կատարեալ վստահութիւն ունեցեր է որ բարենորոգումնք պիտի զործացուին։ Այս պարագային մէջ այլ ես զնալանց հարկ մը չը մնար մինչանամութեանց։ Պարիզայը և Բ. Դրան կը մնան միասին։ Ուստի քանի որ կը տեսնէ պարիզայը թէ իր հրամայականը ծանրակշիռ հետևութիւն պիտի ունենայ բարեկարգութեանց հարցին համար և մեծ պատասխանատուութիւն պիտի մնայ իր վրա ազգին առջև, ինքն իրը լրջոյ մարդ մը չը կրնար զոհանալ ե և է խոստումն, նոյն իսկ եթէ այդ խոստումը վնահաստ համարուած բերեմ մը նլլէ։ Ամենէն լաւ Ներսէս սրբազան պիտի թէ օր մը իրը կայսերական պալատին մէջ իր կուրծքը կը զարդարէին օսմանեան չքաւորանով, հանդիսաւոր խոստում կը տրուէր իրեն թէ Հայաստանի վիճակը պիտի բարւոքի Անգան նեղ ոլորտ, մտադրության խոստումները։—Ուրեմն պարիզայը ինքն ալ համոզված է թէ պէտք է Հայաստանի վիճակի բարւոքման համար կատարեալ ազատութիւններ սահմանուին, որպէս զի հրամայականը կարենայ նա առնել։ Ուստի գիտաւոր. խնդիրը այս է թէ կուսայ Բ. Դրանը այդ ազատութիւնները։

Այս գիտաւոր համար երեք ազրիլերու կը դանեք դիմել. 1-ին, ձեվոյնի բայայի և պարիզայի տեսակցութիւնը. 2-դ. բարեկարգութեանց համար վերջի օրերս ձեռք առնուած միջոցները. 3-դ. կառավարութեան և օսմանեան բարձր դասուն օրգան եղող Թերթերու յայտնած կարծիքները։—

Պարիզայեն և նախապարին տեսակցութիւնները վերջին ատենին կարեւոր ըլլալնին անկասկած է։ բայց այդ տեսակցութեանց մանրամասնութիւնք գաղտնի կը մնան, և իրաւամբ։ Իսկ թէ որ յայտնի է սա է, թէ՝ կառավարութիւնը պարիզայի հրամայականը չէ ընդունած ասարկելով որ հայ ժողովրդոյ պարիզայեն զոհ է, և զի պարիզայեն պաշտօնը լոկ կրնանան է և ժողովրդը իր կրօնական պաշտամունքն զոհ նեղած ժամանակ կառավարութիւնը նոցա հրամայանքը ընդունելու պատճառ մը չը տեսներ։—Ինչպէս կը տեսնուի պարիզայեն վրայ քաղաքական է և հանդամանքը մը։— Պարիզայի ըրած գանգատանագ զրոյ և զոհացուցիչ պատասխան չը տրուիր։ Կիլիկիոյ կաթողիկոսն և Ա. Պոլսոյ պարիզայի յարարերութեանց մասին նախապարը ամենայն անմեղութիւնն ունի։ Բայց թէ ինչ է փոփոխութիւն մը չէն ներմուծած այդ յարարերութեանց մէջ, և թէ կառավարութիւնը ամենը գիտէ որ Կիլիկիոյ կաթողիկոսը քաղաքականութեան հասատակ չէ Կ. Պոլսոյ պարարարքեանց։—Պարիզայը նոյն իսկ կայսերական հրամանատիրոյ մէջ Կ. Պոլսոյ պարարարքեց տուած են։ Այս նկարի մէջ նախապարին բաձնելուն Կայսերական կոչումը ինչ ազգ ամենայն ինչ ազգ